

МАРКОВ ОЛЕКСАНДР ПРОКОПОВИЧ

**Засновник та перший директор
Всеукраїнського технікуму комунального
господарства
(1922 р.)**

МАРКОВ ОЛЕКСАНДР ПРОКОПОВИЧ (1885[6]-1973)

Фундатор вищої комунальної освіти в країні
Засновник та перший директор
Всеукраїнського технікуму комунального господарства (1922 р.)
Відомий діяч муніципального руху в Російській імперії,
видатний теоретик та практик економіки місцевого господарства
Магістр фінансового права, кандидат економічних наук (1915 р.)
Професор Харківського інституту народного господарства (1918–1922 рр.),
Франко-Російського інституту соціальних і політичних наук та Сорбонни,
Харківського та Московського університетів

Біографія

Олександр Прокопович Марков народився 23 лютого 1885[6] р. у станиці Острівській Усть-Медвецького округу області Війська Донського. За походженням він був козаком, його батько, Прокіп, належав до духовного звання [31] і працював вчителем станичної школи.

1905 р. – закінчив Донську духовну семінарію у Новочеркаську.

1906–1910 рр. – навчання на юридичному факультеті Імператорського Харківського університету (отримав диплом I ступеня).

1910–1914 рр. – помічник присяжного повіреного М. С. Карпінського у Харкові; викладав курс місцевих фінансів на Харківських вищих комерційних курсах. Наступна посада – міський секретар у Царицині, а згодом – у м. Кизлярі.

1915 р. – захист магістерської дисертації з фінансового права у Харківському університеті.

1915–1916 рр. – секретар Курської міської думи; секретар Курського комітету Співки російських міст допомоги хворим та пораненим воїнам.

1916–1917 рр. – асистент при кафедрі фінансового права юридичного факультету Харківського університету; асистент Харківського комерційного інституту.

Травень – вересень 1917 р. – обрано Губернським комісаром Народної Ради Курської губернії.

1917–1918 рр. – асистент Харківського комерційного інституту.

1918–1922 рр. – професор Харківського інституту народного господарства; викладав у партійній школі з питань економіки господарства.

1919–1921 рр. – завідувач інспекторсько-інструкторського підвідділу Всеукраїнського комунвідділу; керівник адміністративно-комунальних курсів; вчений секретар Укрдержплану (завідував його фінансово-економічним відділом).

1921–1922 рр. – організував виставку зразків оснащення комунального господарства до з'їзду Рад та відкриття Всеукраїнського музею комунального господарства (був першим його завідувачем).

1922 р. – засновник та перший директор Всеукраїнського технікуму комунального господарства.

1923–1950 рр. – період еміграції. Працював у Німеччині на посаді доцента Російського наукового інституту в Берліні; викладав курс «Російські фінанси» у Слов'янському інституті при Сорбонні; співпрацював з Російським комерційним інститутом та Франко-російським інститутом соціальних і політичних наук у Парижі. У 1928 році в Берліні захистив дисертацію на звання магістра фінансового права.

Грудень 1950 р. – повернення до СРСР.

1951–1954 рр. – арешт та перебування у тюрмах та таборах.

Березень 1954 р. – скасування вироку і звільнення з-за ґрат.

1954 р. – доцент Інституту географії АН РРФСР.

1961 р. – захист кандидатської дисертації на науковий ступінь кандидата економічних наук.

1954–1968 рр. – професор Інституту світової економіки та міжнародних відносин РАН.

Помер Олександр Прокопович 21 травня 1973 року в Москві.

Початок трудового шляху

Трудовий шлях молодий правознавець почав з посади помічника присяжного повіреного М. С. Карпінського у Харкові, проживаючи за місцем служби у будинку Є. Г. Гребеннікової по вул. Михайлівській, 15 [4]. Набувши певного досвіду у юриспруденції, він починає практичне вивчення економіки міст та земств на посаді міського секретаря у Царицині [3]. Працюючи в м. Кизлярі та у Курській міській думі, Олександр Прокопович продовжував вивчати міське господарство.

Курськ, початок ХХ ст.

Узагальнивши свої дослідження у галузі управління комунальним господарством цього міста, дослідник протягом 1914–1915 рр. опублікував роботу «Земельное хозяйство г. Курска». Перші друковані праці було подано на розгляд науковців кафедри фінансового права Московського університету. Це сприяло тому, що його було залишено для підготовки до професури у цьому навчальному закладі [4]. У 1915 р. О. П. Марков стає асистентом при кафедрі фінансового права юридичного факультету Харківського університету. Крім того, на Харківських вищих комерційних курсах, які розпочали діяти із 1912 р., йому було доручено викладання курсу місцевих фінансів. Магістерський іспит з фінансового права Олександр Прокопович склав у Харкові.

Політична діяльність

У роки Першої світової війни О. П. Марков обирається секретарем Курського комітету Союзу російських міст допомоги хворим та пораненим воїнам. Цю посаду він обіймає одночасно з роботою секретарем Курської міської думи. На сторінках центрального друкованого органу муніципальних діячів Росії – журналу «Городское дело» з'являються його ґрунтовні дослідження з питань діяльності міського самоврядування. У широкому розвитку місцевої виборної влади він вбачає головну запоруку економічного та політичного прогресу в країні.

Наукові праці О. П. Маркова того періоду демонструють, що він за своїми політичними переконаннями належав до буржуазно-демократичного табору. Його підтримка лютневої революції була беззаперечною і тому зумовлювала активну участь у відповідному антимонархічному громадському русі. Швидко зростав авторитет О. П. Маркова як політичного діяча, ширилося коло його особистих зв'язків з провідними політиками тодішньої Росії, зокрема, з Головою Тимчасового уряду О. Ф. Керенським та лідером більшовиків В. І. Леніним [2].

У питанні про землю Олександр Прокопович підтримував принцип передачі усіх поміщицьких угідь селянам без викупу. Як безпартійну, але грамотну людину на зборах Народної Ради Курської губернії його обрали головувати на засіданні. На цьому зібранні, де переважну більшість склали представники селянства, була прийнята резолюція з земельного питання, запропонована Олександром Прокоповичем. Його ж було висунуто учасниками зборів на посаду Губернського комісара [2]. Соціалістична щоденна газета «Курский край» від 7 червня 1917 р. принесла у місто звістку: «Утверждённый Временным правительством в должности комиссара А. П. Марков вступит в должность немедленно по получении официального уведомления об утверждении, которое ожидается на днях» [27]. Введення Тимчасовим урядом інституту губернських та повітових комісарів було одним із найперших перетворень в апараті управління державою. Губернські комісари призначалися на заміну губернаторам. Інститут комісарів Тимчасового уряду проіснував до вересня 1917 р. [1]. Посаду Губернського комісара Курської губернії Олександр Прокопович обіймав до середини вересня 1917 р.

Жовтневу революцію О. П. Марков не прийняв, стверджуючи: «Слава Богу, я разбираюсь и в экономике, и в жизни. Маркс – это ещё далеко не панацея от всех бед России» [2]. Але, сподіваючись на втілення своїх мрій стосовно розвитку місцевого самоврядування, професор зробив спробу співпраці з більшовиками. Він читав лекції у партійній школі з питань економіки господарства, складав баланси міського господарства м. Харкова.

У 1930-х роках, перебуваючи в еміграції, О. П. Марков зацікавився масонським рухом серед російських емігрантів і певний час входив до масонської лози «Северная звезда» [30], хоча на схилі віку з іронією згадував про це захоплення [2]. Також у цей період він брав участь у Республікансько-демократичному об'єднанні – громадсько-політичній організації кадетського спрямування. У «Вестнике РДО» та «Последних новостях» публікував огляди за темами: «Хозяйственные итоги Октября», «Хозяйственные итоги 1928 года», «Земельный вопрос» тощо. Оцінюючи колективізацію та індустріалізацію, що відбувалися у Радянському Союзі, професор писав, що вони здійснюються за рахунок здоров'я та життя, матеріального добробуту рядових радянських обивателів, що головна їх мета – створення збройних сил СРСР, здатних здійснити плани більшовицької партії стосовно світової революції.

Праця в Харківському комерційному інституті (Харківському інституті народного господарства)

У 1916 р. Вищі комерційні курси у Харкові було реорганізовано у Харківський комерційний інститут, де продовжив свою педагогічну діяльність О. П. Марков. Протягом 1916/1917 навчального року Олександр Прокопович проводив практичні заняття з місцевих фінансів на 4-му курсі підвідділу місцевого господарства [29]. Ці заняття О. П. Марков проводив у рамках курсу місцевих фінансів, який викладав відомий економіст професор П. Л. Кованько. Особливу увагу Олександр Прокопович приділяв діючому російському законодавству з земських та міських фінансів, а також практиці вирішення цього питання містами та земствами [29]. У викладацькій роботі він використовував матеріали, які продовжував збирати, перебуваючи на посаді секретаря Курської міської думи.

У 1917/1918 навчальному році О. П. Марков продовжив викладацьку роботу та наукові дослідження з питань місцевих фінансів у Харківському комерційному інституті.

Коли нова влада розпочала процес відбудови зруйнованого (фізично та організаційно) війнами, революціями та політикою «воєнного комунізму» комунального господарства, активну участь у цій роботі взяли фахівці-комунальники старої формації (Д. С. Черкес, М. І. Казас, Д. Д. Тіц, М. Г. Малішевський та ін.).

Як професор створеного на базі Комерційного інституту Харківського інституту народного господарства (ХІНГ) Олександр Прокопович Марков з великою енергією та ентузіазмом прийняв участь у розбудові нової справи.

Вже у 1919 р. при Всеукраїнському комунальному відділі Народного Комісаріату внутрішніх справ він організує 6-місячні адміністративно-комунальні курси для працівників, призначених керувати комунальним господарством України [14]. На той момент він обіймав посаду завідувача інспекторсько-інструкторського підвідділу Всеукркомунвідділу та керував створеними ним курсами, які були розміщені у Харкові по вулиці Чернишевській, 66. Також професор працював вченим секретарем Укрдержплану та завідував його фінансово-економічним відділом [5]. 5 лютого 1921 р. О. П. Маркову було видано мандат, згідно з яким всі установи та особи мали сприяти йому у виконанні важливого завдання – організації виставки зразків оснащення комунального господарства до наступного з'їзду Рад [20]. Після закінчення роботи з'їзду Рад експонати виставки стали базою для експозиції відкритого у січні 1922 р. Всеукраїнського музею комунального господарства. О. П. Марков очолив діяльність музею, ставши його першим завідувачем. Цей музей містився у приміщенні будинку з'їзду Рад (колишнього Дворянського зібрання) і приймав відвідувачів з 11-ї до 3-ї (15-ї) години щодня [17]. Після відкриття, у 1922 році, Всеукраїнського технікуму комунального господарства експонати вказаного музею слугували наочним приладдям для навчання студентів. У жовтні 1921 р. НКВС відрядив професора на два тижні до Москви та Риги для ведення переговорів з німецькими та іншими іноземними фірмами щодо умов постачання комунальному господарству УСРР устаткування для комунальних підприємств [19]. У ХІНГ на час цього від'їзду Олександр Прокоповичу було надано двотижневу відпустку [19].

Всеукраїнський технікум комунального господарства

Втілюючи в життя свою ідею стосовно створення вищого навчального закладу комунального профілю, професор О. П. Марков ініціював відкриття Всеукраїнського технікуму комунального господарства у м. Харкові.

Рішення про відкриття Всеукраїнського технікуму комунального господарства у Харкові було прийняте на вечірньому засіданні Ради Народних Комісарів України разом з головами Губвиконкомів, яке відбулося 12 липня 1922 р. під головуванням Голови Ради народних комісарів УСРР Х. Г. Раковського. Доповідь, на підставі якої було прийняте це рішення, була зроблена вченим секретарем Укрдержплану професором Харківського інституту народного господарства Олександром Прокоповичем Марковим [18]. Саме йому і було довірено керування першим на теренах Радянського Союзу спеціальним вищим навчальним закладом із підготовки фахівців комунальної галузі [21]. Ця визначна подія дала старт розвитку сучасного Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, а також стала першим кроком у формуванні цілої галузі вищої спеціальної освіти.

Приложение № 1. *39/45*

В Ш И С К А

Из протокола № 39 заседания Совета Народных Комиссаров совместно с
Предгубисполкома УССР от 12-го июля 1922 года г.р. Харьков.

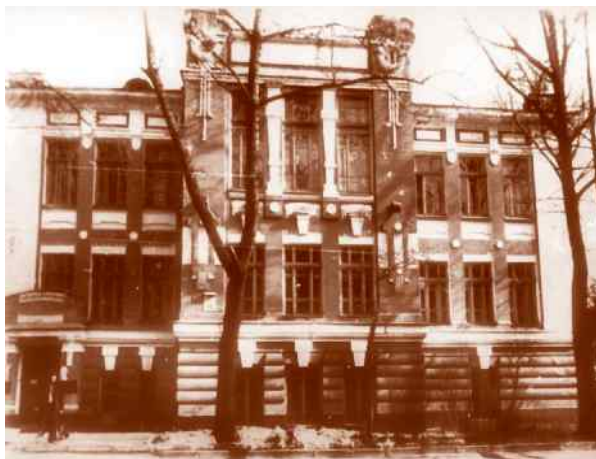
С л у ш а л и:	П р е с т а в и л и:
<p>3. О создании Коммунального Техникума. / тов. МАРКОВ /</p>	<p>3. Для подготовки работников коммунального хозяйства в принятии Царь-песочевыми созданием специального Коммунального техникума, как самостоятельного учреждения, содержащегося на средствах бюджета коммунального хозяйства при четкой субсидии государственной с передачей его в ведение Наркомпреса</p>

С подлинным верно:

Управдел. техникума Коммуна. Хар. *Stalinsk*

Призначення О. П. Маркова директором технікуму

У мандаті від 2 вересня 1922 р. Головкомгосп довірив професору О. П. Маркову, як завідувачу технікуму, отримати гроші «з дотаційного фонду за кошторисом № 24 у сумі одного мільйона рублів (грошовими знаками 1922 р.) на обладнання та утримання комунального технікуму» [22]. А в листопаді того ж року задля методичного забезпечення роботи ВТКГ професор Марков виїхав у відрядження до Академії комунального управління в Дюссельдорфі (Німеччина) і привіз звідти конспекти навчальних планів та програм цього ВНЗ, з урахуванням яких були сформовані плани і програми першого комунального вишу Радянського Союзу [23]. Підготовка спеціалістів у технікумі проводилася на трьох факультетах: фінансово-економічному (комунальне управління), промислового (комунальні підприємства), житлово-будівельному.

T

Всеукраїнський технікум комунального господарства, 1922 р., вул. Чернишевська, 60
м. Харків

Еміграція

Тим часом на батьківщині обставини склалися не найкращим чином. З причини опозиційності у питаннях самоврядності УСРР у грудні 1922 р. був усунутий з поста голови РНК та з політичної арени «патрон» Всеукраїнського технікуму комунального господарства Християн Георгійович Раковський. В міру того як в нашій країні зміцнювався авторитарний режим, посилювалось і переслідування вітчизняних фахівців старої школи. Олександр Прокопович як людина неординарна і незалежна був заарештований за підозрою і мало не потрапив під розстріл. Але, як він згодом розповідав, у слідчих органах зустрів розумного «партійця», який після бесіди з Марковим запропонував йому: «А уезжайте-ка Вы, гражданин, за границу, а то ведь раньше-позже всё равно расстреляем, больно Вы не наш...» [2]. Невдовзі з метою вивчення організації роботи муніципальних підприємств професор був знову відправлений у відрядження до Німеччини, з якого вже не повернувся.

До 1925 р. Олександр Прокопович працював у Німеччині на посаді доцента Російського наукового інституту в Берліні, потім виїхав до Парижу [3], де був запрошений викладати курс «Російські фінанси» у Слов'янському інституті при Сорбонні. Згодом професор почав співпрацювати з Російським комерційним інститутом та Франко-російським інститутом соціальних і політичних наук в столиці Франції, викладаючи курси: «Господарський лад в сучасній Росії», «Економічна географія», «Основи політекономії», «Фінанси», «Статистика». Перебуваючи за кордоном, О. П. Марков став членом Загальнокозацької сільськогосподарської спілки у Празі. У 1933 році був обраний Генеральним секретарем Казачого Союзу. 1937 року у Парижі брав участь у Міжнародному конгресі економічних та соціальних наук.

Перші ж криваві кроки Гітлера по Європі змусили економіста О. П. Маркова дещо змінити своє ставлення до Радянської держави: він звертається до консула СРСР з проханням про дозвіл повернутися на батьківщину, але дозволу не отримує. Війну О. П. Марков зустрічає у Парижі. За декілька днів до приходу німецьких військ у столицю Франції Олександр Прокопович евакуювався в гори біля Гренобля і зайнявся сільським господарством. В окупованій Франції він брав активну участь у Французькому Русі Опору [2].

У серпні 1944 року в Греноблі О. П. Марков брав участь в установчих зборах Товариства «Франція – СРСР». Разом із дружиною, відомою письменницею російського зарубіжжя, Надією Миколаївною Марковою організував регіональний комітет цього товариства.

Після звільнення Франції професор О. П. Марков повернувся до Парижу, де став одним із організаторів Спілки радянських патріотів – організації, члени якої домагалися отримання радянського громадянства (згодом – Спілка радянських громадян) та був обраний її Генеральним секретарем. Він став засновником та редактором журналу «Економика и техника в СССР» (французькою та російською мовами). В журналі друкувалися статті, отримані з Москви та написані членами товариства.

У цей період погляди Олександра Прокоповича, як і значної частини російських емігрантів, еволюціонували від антикомуністичних до прорадянських. У Російській гімназії в Парижі він викладав курс лекцій «Батьківщинознавство». Постійно виступав у Франції на конференціях та семінарах з доповідями та лекціями з економіки, політики, географії СРСР.

Повернення до СРСР

14 червня 1946 року Президією Верховної Ради СРСР був виданий Указ «О восстановлении в гражданстве СССР подданных бывшей Российской империи, а также лиц, утративших советское гражданство, проживающих на территории Франции».

Спілка радянських патріотів була невдовзі розпущена французькою владою, а активні її учасники були вислані за межі країни (до СРСР та Східної Німеччини). Голова наукового товариства цієї спілки та її Генеральний секретар О. П. Марков домогся дозволу на виїзд до Болгарії, де, завдяки сприянню Болгарської академії наук, зміг закінчити роботу «План Маршалла как орудие империалистической политики США в Западной Европе».

Наприкінці 1950-го року прийшов дозвіл повернутися до СРСР, і у грудні Олександр Прокопович прибув до Москви. А в березні 1951 р. його було заарештовано за звинуваченням у тому, що він був резидентом англійської, французької та ще й японської розвідок [2]. Засуджений на 25 років ув'язнення, Олександр Прокопович поневірявся по тюрмах та таборах протягом трьох років. Безпосередньо після смерті Сталіна, у березні 1954 р., за протестом прокурора Військова колегія Верховного суду скасувала вирок і звільнила О. П. Маркова з-за ґрат.

Народжений у священицькій сім'ї і вихований у православній традиції, Олександр Прокопович протягом дорослого життя не покидав пошуків духовної істини. Витримати страшні випробування у сибірських таборах літньому науковцю, вірогідно, дуже допомагали заняття практикою йоги, до яких зверталися сильні духом у нелюдських умовах ГУЛАГу.

Повернувшись до Москви, Олександр Прокопович дізнався, що усі його наукові матеріали, книги та рукописи знищено органами МДБ. Єдиний врятований рукопис надіслали колеги науковця з Болгарії. Це було дослідження стосовно плану Маршалла, яке мало стати базою дисертаційної роботи Олександра Прокоповича.

Інститут світової економіки та міжнародних відносин РАН

Після 4-х місяців роботи в Інституті географії АН РРФСР вченого прийняли на роботу до Інституту світової економіки та міжнародних відносин Академії наук на посаду молодшого наукового співробітника. Із 1956 р. він почав викладати на економічному факультеті Московського державного університету.

21 листопада 1961 р. Олександром Прокоповичем була захищена дисертація на вчений ступінь кандидата економічних наук. Досить критично ставлячись до західних економічних шкіл, професор, однак, відмовлявся огульно паплюжити економіку Заходу, через що був позбавлений можливості кар'єрного просування. Але заради високих регалій та чинів непоступливий вчений не вважав можливим йти на компроміси з владою.

Наукове товариство по праву вважало О. П. Маркова вченим світового рівня. Його друзі та соратники казали: «... він виконував у Росії особливу Духовну місію – це беззаперечно».

Олександр Прокопович Марков пройшов довгий, тернистий, плідний та неймовірний життєвий шлях. Його доля нагадує захоплюючий роман, де переплелися вражаючі історичні сюжети та людські особистості.

На схилі років, м. Москва, 1970-ті рр.

ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ О. П. МАРКОВА

1913

Марковъ А. П. **Къ вопросу** о контролѣ въ городскихъ управленіяхъ / А. П. Марковъ. – Царицынъ (Россія) : АОП типо-лит. «Писчебумажной торговли», 1913. – 117 с.

У своєму дослідженні автор, маючи на меті запропонувати діячам Царицинського міського самоврядування оптимальні способи організації контролю місцевого бюджету, аналізує постановку цієї справи як у невеличких містах Російської імперії (Кострома, Барнаул, Астрахань, Єкатеринодар, Оренбург, Орел, Пенза, Кишинів, Лібава, Полтава), так і в провідних центрах муніципального життя країни (Москва, Петербург, Рига, Харків, Воронеж, Одеса). Чітка та грамотна організація контролю міських фінансів, на думку автора, є дієвим важелем прогресу у розвитку міст.

1914

Марков А. П. **Земельное** хозяйство Курского городского управления : в 2 ч. Ч. I : Сдача земли в арендное содержание под сады / А. П. Марков. – Курск (Россия) : [б. и.], 1914. – 42 с.

Марков А. П. **О расходах** городов на расквартирование войск / А. П. Марков // Городское дело. – 1914. – № 18. – *

1915

Марков А. П. **Земельное** хозяйство Курского городского управления : в 2 ч. Ч. II : О постройках частных лиц на местах общего пользования / А. П. Марков. – Курск (Россия) : [б. и.], 1915. – 50 с.

Марковъ А. П. **О борьбѣ** съ дороговизной въ г. Курскѣ : матеріали для экономического совѣщанія при главномъ комитетѣ союза городовъ помощи больнымъ и раненымъ воинамъ / А. П. Марковъ. – Курскъ (Россія) : Элект. типо-лит. П. Либерманъ, 1915. – 50 с.

У розвідці «О борьбе с дороговизной в г. Курске» дослідник докладно розглядає роботу створеної 21 квітня 1915 р. на засіданні Курської міської думи Виконавчої комісії по боротьбі з дорожнеченою на предметі першої необхідності, визначає причини зростання цін і пропонує певні заходи до його подолання. Зокрема, він наполягає на необхідності ширшого розгортання діяльності кооперативних організацій та введенні до складу міських Дум представників рядових містян.

Марков А. П. **О постройках** частных лиц на землях общего пользования / А. П. Марков. – Курск : [Б. и.], 1915. – 28 с.

Марков А. П. **Сдача** земли в арендное содержание под кирпичные и другие заводы / А. П. Марков. – Курск (Россия) : [б. и.], 1915. – 25 с.

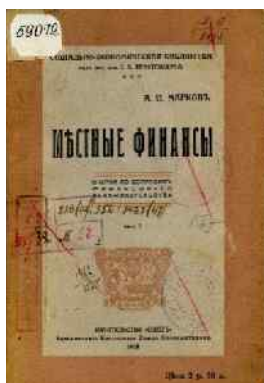
1916

Марков А. П. **Реализация** городских облигационных займов / А. П. Марков // Городское дело. – 1916. – № 24. – С. 1175–1180.

У статті «Реализация городских облигационных займов» автор вивчає стан місцевих фінансів Росії у середині 1916 року, а також прогнозує можливий розвиток фінансового ринку на післявоєнний період.

1918

Марковъ А. П. **Мѣстные финансы**: очерки по вопросамъ финансового законодательства / А. П. Марковъ. – Харьковъ : Союзъ, 1918. – Вып. 1. – 163 с.

Дуже цікавою видається брошура «Местные финансы: очерки по вопросам финансового законодательства», що вийшла у Харкові у 1918 році. Вона базується на розгляді перспектив розвитку місцевого самоврядування і тих змін, що принесла місцевим органам самоврядування революційна доба. Вказане дослідження є, фактично, репортажем з «гарячої точки» історії економіки нашої держави.

1921

Марков А. П. **Собрание** Коммунального хозяйства / А. П. Марков // Коммунальное хозяйство на Украине. – 1921. – № 1. – С. 3–10.

1922

Марков А. П. **К вопросу** о финансовом положении органов коммунального хозяйства / А. П. Марков // Коммунальное хозяйство на Украине. – 1922. – № 3. – С. 55–69.

Марков А. П. **О налогах** и сборах, взимаемых вне городских поселений / А. П. Марков // Коммунальное хозяйство на Украине. – 1922. – № 2. – С. 69–82.

1923

Марков А. П. **Борьба** за курс червонца и интересы народного хозяйства в Советской России / А. П. Марков // Экономический вестник. – 1923. – № 2. – С. 108–133.

Марков А. П. **Значение** натурального налога в финансовом хозяйстве советской власти на Украине / А. П. Марков // Экономический вестник. – 1923. – № 1. – С. 108–135.

Марков А. П. **Развёрстка** и натуральный налог / А. П. Марков. – Берлин (Германия) : Обелиск, 1923. – 381 с.

Марков А. П. **Трамвайные** предприятия в Германии: корреспонденция из Берлина / А. П. Марков // Коммунальное хозяйство на Украине. – 1923. – № 3. – С. 45.

1924

Марков А. П. **Советский** бюджет и народное хозяйство / А. П. Марков. – Берлин (Германия) : Свободная Россия, 1924. – 80 с.

Markoff A. **Der Geldverkehr** in Sowietrussland = Денежные переводы в Советской России / А. Markoff. – Berlin (Deutschland), 1924. – *

1926

Марков А. П. **Бюджет** народного образования в Советской России / А. П. Марков. – Прага (Чехия) : [б. и.], 1926. – *

Markoff A. **Das Kreditwesen** in Sowietrussland = Банковское дело в Советской России / А. Markoff. – Berlin (Deutschland), 1926. – *

Markoff A. **Die finanziellen** der Sowietrussischen Kommunalwirtschaft = Финансирование коммунального хозяйства Советской России / А. Markoff. – Berlin (Deutschland), 1926. – *

1927

Марков А. П. **Индустриализация** госбюджета / А. П. Марков // Последние новости. – 1927. – 4 февраля.

Марков А. П. **Перевыборы** в Северо-Кавказском Крае / А. П. Марков // Путь казачества. – 1927. – № 3. – С. 16–17.

Марков А. П. **Русское** земледелие во Франции / А. П. Марков // Путь казачества. – 1927. – № 9. – С. 22–23.

Марков А. П. **Советский** бюджет на 1926–1927 г. / А. П. Марков // Путь казачества. – 1927. – № 2. – С. 15–16.

1928

Марков А. П. **Краткое** пособие к изучению политической экономии / А. П. Марков. – Париж (Франция) : [Б. и.], 1928. – *

1929

Марков А. П. **Лицом** к хлебу / А. П. Марков // Последние новости. – 1929. – 12 января.

Марков А. П. **Об экономических** путях Юго-востока (центрально-чернозёмный р-н) / А. П. Марков // Родимый край. – 1929. – № 2. – С. 45.

Марков А. П. **Сельское** хозяйство в казачьих областях / А. П. Марков // Родимый край. – 1929. – № 1. – С. 65–70.

1930

Марковъ А. П. **Очерки** экономической географіи Россіи и др. важнейшихъ государствъ / А. П. Марковъ. – Париж (Франція) : Рус. политехн. школа при У. М. С. А., 1930. – Вып. 1. – 146 с.

Марковъ А. П. **Очерки** экономической географіи Россіи и др. важнейшихъ государствъ / А. П. Марковъ. – Париж (Франція) : Рус. политехн. школа при У. М. С. А., 1930. – Вып. 2. – 187 с.

Марков А. П. **Сталинский** коммунизм / А. П. Марков // Родимый край. – 1930. – № 1. – С. 17–20.

1931

Марков А. П. **Казачьи** думы / А. П. Марков // Последние новости. – 1931. – 7 февраля.

1933

Марковъ А. П. **Кризисъ** сельскаго хозяйства въ СССР: с предисловиемъ П. Н. Милюкова / А П Марковъ. – Парижъ (Франция) : [Б. и.], 1933. – 88 с.

1934

Markoff A. **Famine** in USSR = Голод в СССР / A. Markoff // Russian Economic Bulletin / Russian commercial institute in Paris. – Paris (France) : Bull. econ. russ., 1934. – S. 3–13.

На підставі свого аналізу автор зміг довести, що голод в Росії – це результат реалізації на практиці перебудови сільського господарства, ринку, фінансів та взаємовідносин міста та села на соціалістичний (тобто зрівняльний) лад.

1939

Марков А. П. **Самостийничество** и хозяйственное развитие России / А. П. Марков. – Париж (Франция) : Изд. Казачьего союза, 1939. – 34 с.

1944

Markoff A. **La Russie** d'aujourd'hui = Россия сегодня / A. Markoff. – Paris (France), 1944. – *

1958

Марков А. П. **Французские** крестьяне покидают поля / А. П. Марков. – Москва (Россия) : Соцгизиздат, 1958. – *

1970

Марков А. П. **Семинарский** бунт / А. П. Марков // Наука и религия. – 1970. – № 12. – С. 51–52.

1978

Марков А. П. **Казачи** на чужбине / А. П. Марков // Отчизна. – 1978. – № 7. – С. 36–41.

Марков А. П. **Трудовая** жизнь русского Парижа / А. П. Марков // Отчизна. – 1979. – № 7. – С. 31–35.

ПУБЛІКАЦІЇ ПРО О. П. МАРКОВА

1. Баженова Т. М. Институт губернских комиссаров Временного правительства : [об А. П. Маркове] // Сборник трудов Свердловского юридического института. – Свердловск (Россия) : СЮИ, 1975. – Вып. 44. – С. 70–71.

2. Гуру Вар Авера Азбука русской йоги [Электронный ресурс] : [об А. П. Маркове]. – Электронные текстовые данные. – Режим доступа: http://www.pralaya.ru/index.php?option=com_content&task=view&+51&Itemid=12., свободный. – (дата обращения: 17.06.2016). – Загол. с экрана.

3. Марков Александр Прокопович. – Архив ФГБУН, Институт мировой экономики и международных отношений РАН, личное дело А. П. Маркова, л. 4–6.

4. Марков Александр Прокопович // Весь Харьков на 1913 г. – Харьков : [б. и.], 1913. – С. 313.

5. Марков Александр Прокопович // Весь Харьков за 1922 г. – Харьков : [б. и.], 1921. – С. 9.

6. Марков Александр Прокопович. – Государственный архив Курской области, ф. 195, оп.1, д. 16, л. 16, 16 зв.

7. Марков Александр Прокопович. – Государственный архив Российской Федерации, ф. 6344, оп. 1, д. 35, л. 169.

8. Марков Александр Прокопович. – Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 836.1.2, л. 9.

9. Марков Александр Прокопович. – Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 836.1.58, л. 86–88.

10. Марков Александр Прокопович. – Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 836.1.58, л. 303.

11. Марков Александр Прокопович. – Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 836.2.1, л. 2–109.

12. Марков Александр Прокопович. – Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 836.2.1, л. 117–125.

13. Марков Александр Прокопович. – Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 836.3.9, л. 1.

14. Марков Олександр Прокопович. – Державний архів Харківської області, ф. Р-203, оп. 1, спр. 781, арк. 209.

15. Марков Олександр Прокопович // Нариси з історії Харківського національного економічного університету : монографія / за заг. ред. В. С. Пономаренка. – Харків : Інжек, 2005. – С. 45.

16. Марков Олександр Прокопович // Харківська державна академія міського господарства / [редкол.: Т. П. Єлісеєва, О. Л. Рябченко, Н. П. Тріпутіна та ін. ; гол. ред. Г. В. Стадник]. – Харків : Золоті сторінки, 2002. – С. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 230.

17. Марков Олександр Прокопович // Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова : монографія / [керівник вид. проекту В. М. Бабаєв ; редкол.: Л. М. Шутенко, Г. В. Стадник, Т. П. Єлісеєва та ін.]. – Харків : Золоті сторінки, 2012. – С. 3, 23, 29, 30, 32–36, 38, 39, 40, 41, 56.

18. Марков Олександр Прокопович. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р-5, оп. 1, спр. 880, арк.14.

19. Марков Олександр Прокопович. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5, оп. 4, спр.17, арк. 485, 488.

20. Марков Олександр Прокопович. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5, оп. 4, спр. 51, арк. 11.

21. Марков Олександр Прокопович. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5, оп. 4, спр. 54, арк. 2.

22. Марков Олександр Прокопович. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5, оп. 4, спр. 80, арк. 38.

23. Марков Олександр Прокопович. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 166, оп. 2, спр.1513, арк.30, 40–46.

24. Марков Олександр Прокопович. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р-5, оп. 1, спр. 1439, арк. 2; Ф. 166, оп. 2, спр. 1513, арк. 21, 21 зв., 22.

25. Маркова Н. Н. Батраки Мариуса Гонтъе : [об А. П. Маркове] // Новый мир. – 1979. – № 9. – С. 225–242.

26. Маркова Н. Н. Франция – СССР: первая ласточка : [об А. П. Маркове] // Дружба народов. – 1980. – № 11. – С. 267–268.

27. Местная жизнь. К вступлению в должность А. П. Маркова // Курский край. – 1917. – 5 июня.

28. Овчинников А. Рецензия на книгу А. П. Маркова «Развёрстка и натуральный налог» / А. Овчинников // Экономический вестник. – 1923. – № 3. – С. 237–239. – Рец. на кн.: Марков А. П. Развёрстка и натуральный налог / А. П. Марков. – Берлин (Германия) : Обелиск, 1923. – 381 с.

29. Отчёт Харьковского коммерческого института за 1916–1917 учебный год : [об А. П. Маркове] // Известия Харьковского коммерческого института. – Харьков : ХКИ, 1918. – Вып. 1. – С. 23.

30. Серков А. И. История одной книги [Электронный ресурс] : [об А. П. Маркове]. – Электронные текстовые данные. – Режим доступа: <http://www.rp-net.ru/book/articles/materialy/gazdanov/serkov.php/>, свободный. – (дата обращения: 17.06.2016). – Загол. с экрана.

31. Список студентов Императорского Харьковского университета на 1908–1909 академический год : [Марков Александр Прокопович]. – Харьков : ИХУ, 1909. – С. 157.